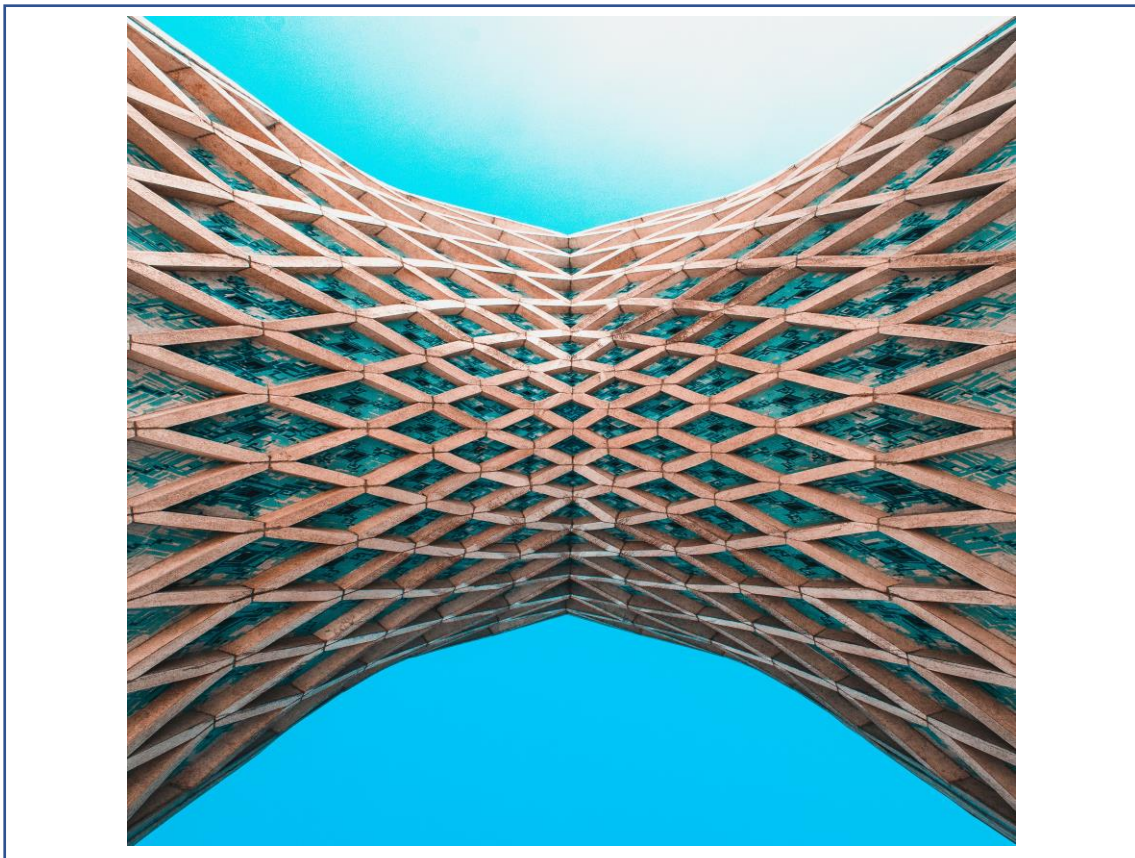




**ІНФОРМАЦІЙНА  
ДОВІДКА**

**ІНФОРМАЦІЙНО-  
ДОСЛІДНИЦЬКИЙ ЦЕНТР  
ПРИ ВЕРХОВНІЙ РАДІ УКРАЇНИ**



## **Колабораціонізм. Міжнародний досвід регулювання, правові механізми та**

**Березень – 2021**

Довідки надаються народним депутатам України протягом двох тижнів з моменту отримання запиту. Якщо замовник/ця не повідомляє про свою заборону на опублікування матеріалу протягом десяти днів з моменту надання інформаційної довідки, вона автоматично публікується на ресурсах ІДЦ. Інформація про замовника є конфіденційною.

Замовити інформаційну довідку можна через он-лайн форму за наступним посиланням  
<http://bit.ly/38MZZqy>



## Колабораціонізм. Міжнародний досвід регулювання, правові механізми та санкції

**Колабораціонізм** (від фр. *Collaboration* — «співробітництво») — термін сучасного політичного лексикону з такими значеннями:

- у широкому сенсі — співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант.
- у вузькому змісті — співробітництво французів із німецькою владою у період окупації Франції у ході Другої світової війни; проте загальновідома не лише добровільна співпраця французів, — але і данців, норвежців, татар, білорусів, українців, росіян та інших народів — з німцями за умов окупації останніми їхніх країн.
- іноді розрізняють колабораціонізм і кооперування (вимушений колабораціонізм).

### Основні міжнародні нормативно-правові акти:

- Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод та судової практики Європейського суду з прав людини; - судової практики національних конституційних судів;

- Резолюцій Парламентської Асамблеї Ради Європи, а саме: Резолюції 1096(1996) про заходи щодо подолання наслідків минулих комуністичних тоталітарних систем, та Резолюції 1481(2006) про необхідність міжнародного засудження злочинів тоталітарних комуністичних режимів.

У Резолюції ПАРЕ 1096(1996) наведено посилання на «Керівні рекомендації з забезпечення відповідності законів про люстрацію та адміністративних заходів вимогам держави, заснованої на принципі верховенства права» (далі – Керівні рекомендації);

- Женевська Конвенція 1929, 1949 року;

- Гаазька конвенція 1907 року.

### РЕСПУБЛІКА МАКЕДОНИЈА

У Статті 14 Закону Македонії «Про визначення критерію для обмеження повноважень несення державної служби, доступу до документів та оприлюднення інформації про колабораціонізм із органами державної безпеки» (CDL-REF(2012)042rev, далі – Закон «Про люстрацію») зазначається, що **Комісія з перевірки фактів** «оприлюднює імена осіб (...), чий колабораціонізм із органами державної безпеки було доведено». Можна припустити, що співпрацю доводить сама Комісія, а оприлюднення здійснюється (впродовж трьох днів) після прийняття її ж рішення. У Статті 30(3) зазначається, що «особу, яка була предметом перевірки, повідомляють в разі встановлення доказів співпраці з органами державної безпеки, а рішення оприлюднюється на веб-сайті Комісії не пізніше ніж через три дні з часу отримання результатів перевірки».

Закон «Про люстрацію» доручає завдання перевірки фактів, які вимагають застосування люстраційних заходів «**Комісії з перевірки фактів**», яка визначається як



«автономний та незалежний орган». В принципі, відповідні положення відповідають пункту а) Резолюції 1096(1996), де зазначається, що «люстрація має здійснюватися

спеціально створеною незалежною комісією, до складу якої входять видатні громадяни, кандидатури яких були внесені Главою держави та затверджені Парламентом». Члени Комісії обираються кваліфікованою більшістю Парламенту; при повторних виборах має бути абсолютна більшість (статті 5 і 6).

Рішення Комісії публікується на веб-сайті Комісії до винесення відповідного судового рішення (рішення Комісії може бути оскаржене в суді впродовж 8 днів). У Ст. 32(3) зазначається, що «після винесення остаточного рішення відповідним судом на користь рішення Комісії, рішення Комісії стає остаточним». Це означає, що остаточна перевірка здійснюється судом.

На думку Комісії, оприлюднення до винесення судового рішення є проблематичним з огляду на Статтю 8 Європейської конвенції прав людини. Негативний вплив такого оприлюднення на репутацію особи буде складно залагодити подальшим спростуванням, а ця особа не матиме засобів захисту від такого негативного впливу. Це може бути лише пропорційним заходом, необхідним у демократичному суспільстві в разі остаточного встановлення факту колабораціонізму, але ніяк не раніше. Відтак, оприлюднення має здійснюватися лише після винесення рішення суду.

*Окрім того, важливою є часова складова (часові рамки) встановлення факту належності до колаборантів (на підставі Закону «Про люстрацію» та кримінального законодавства) й притягнення останніх до відповідальності:*

- оскільки метою люстрації є заборона особам із антидемократичними поглядами обіймати посади та оскільки не можна недооцінювати можливість позитивних змін у поглядах і поведінці особи, застосування люстраційних заходів до дій, які були вчинені 21-68 років назад (або навіть 31-78 років назад на час закінчення чинності Закону «Про люстрацію»), може бути обґрунтоване найбільш серйозними формами порушення, зокрема значним і повторним порушенням основоположних прав, що також могло би вилитися в значний термін ув'язнення відповідно до кримінального законодавства;

- застосування люстраційних заходів ( в т.ч. встановлення критеріїв для віднесення до кола колаборантів) тягне за собою обмеження в застосуванні гарантованих основоположних прав. ЄСПЛ наголосив, що «Щоразу, коли держава намагається покладатися на принцип «демократії, яка здатна себе захистити» для обґрунтування втручання в особисті права, вона має ретельно оцінювати обсяг та наслідки таких заходів для забезпечення зазначеного вище балансу». У той час як люстраційні закони можуть бути різними залежно від історичного розвитку певної держави, вони мають дотримуватися принципів раціональності та пропорційності. Європейський суд з прав людини зазначав, що позбавлення виборчих прав відповідно до Статті 3 Протоколу 1 не може мати незмінний характер; це не може бути постійним заходом та вимагає щоразу нової оцінки ситуації конкретної особи з плином часу.

Відповідно до Керівних принципів, «люстрація має обмежуватися тими посадами, де є вагомі підстави вважати, що особи, які їх обіймають, можуть становити значну загрозу правам людини або демократії, тобто особи, призначені на державні посади, які несуть значну відповідальність за прийняття або виконання державної політики та практики, пов'язаної з внутрішньою безпекою, або особи, призначені на державні посади, які можуть віддати наказ та/або вчинити порушення прав людини, такі як правоохоронні органи, служби безпеки та розвідки, судові органи та органи прокуратури; [...] Люстрація не застосовується до посад у приватних або напівприватних організаціях, оскільки там небагато посад (якщо



такі взагалі є) з можливістю підірвати або становити загрозу основоположним правам людини та демократичному процесу».

Конституційний Суд має вирішити, чи ці критерії також достатньою мірою свідчать про те, чи становили би колабораціоністи (відповідно до вищезазначеного визначення) небезпеку національній безпеці, якби вони обіймали перелічені державні посади.

Венеціанська Комісія також посилається на Статтю 26 Закону «Про люстрацію», відповідно до якої: «Процедура з визначення колабораціонізму з органами державної безпеки проводитиметься по відношенню до:

- осіб, які є кандидатами на посаду в державних органах або органах влади;
- осіб, які вже обіймають посаду в державних органах або органах влади;
- осіб, які обіймали посади в державних органах або уповноважених на виконання функцій держави упродовж періоду, визначеного цим Законом».

У своєму попередньому рішенні Суд виключив застосування люстрації до членів ЗМІ. Цю судову практику правильно тлумачити для аналізу пунктів 1.22 та 2.1 Статті 3, оскільки посади в державних телерадіокомпаніях та комерційних або некомерційних телерадіокомпаніях або установах захищені гарантією свободи слова. Цю свободу слід брати до уваги, оскільки вона містить спеціальні привілеї для ЗМІ. Незважаючи на важливу функцію ЗМІ впливати на громадську думку, свобода ЗМІ, особливо журналістів, має бути захищена, тож в разі, якщо законодавець Македонії вирішить про необхідність люстрації певних представників ЗМІ, важливо, щоб закон чітко визначав посади в ЗМІ, які могли би потребувати застосування люстраційних заходів.

Венеціанська Комісія наголошує, що «настільки, наскільки люстраційні заходи значно впливають на певні основоположні права, важливо надати точне визначення небажаного зв'язку з тоталітарною системою» (необхідно виконати всі наступні умови):

- колабораціонізм мав бути свідомим, таємним, організованим та тривалим;
- колабораціонізм мав ґрунтуватися на письмовому документі (тобто письмовій згоді особи, яка погоджується на колабораціонізм);
- колабораціоніст мав діяти або як таємний колабораціоніст, або як таємний інформатор, або через посередника;
- колабораціонізм мав включати оперативний збір інформації, яка оброблялася, зберігалася або використовувалася органами державної безпеки;
- колабораціонізм виливався в порушення або обмеження прав і свобод громадян;
- колабораціоніст мав отримати вигоду від співпраці – тобто отримати матеріальну (фінансову) вигоду або певні привілеї або послуги в працевлаштуванні (такі як отримання роботи або підвищення тощо).

*Джерела:*

[https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL\\_2012\\_078\\_2012\\_11\\_30.pdf](https://supreme.court.gov.ua/userfiles/CDL_2012_078_2012_11_30.pdf)

<https://www.venice.coe.int/webforms/events/>

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2009\)044-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2009)044-e)

[https://www.concourt.am/armenian/legal\\_resources/world\\_constitutions/constit/macedon/macedon-r.htm](https://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/macedon/macedon-r.htm)